

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації з організації семінарських занять і самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітніх програм «Менеджмент», «Підприємництво» та «Бізнес-адміністрування»

Електронний ресурс

Харків – 2025

Рецензенти:

Ігор Дворкін – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

Євген Захарченко – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 8 від 28 березня 2025 року)*

I-85 **Історія України: цивілізаційний вимір** : методичні рекомендації з організації семінарських занять і самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітніх програм «Менеджмент», «Підприємництво» та «Бізнес-адміністрування» [Електронний ресурс] / уклад. П. В. Єремєєв. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 39 с.)

Методичні рекомендації призначені для використання під час практичних занять та самостійної роботи студентами першого курсу ННІ «Каразінська школа бізнесу» в рамках навчальної дисципліни «Історія України: цивілізаційний вимір» (спеціальностей 073 «Менеджмент» та 076 «Підприємництво та торгівля»). Вони дають змогу ознайомити студентів із сучасними концепціями історії України, розвинути їхні навички критичного мислення, а також навчити протистояти спробам маніпуляції свідомістю шляхом викривлення історичних фактів.

Для здобувачів вищої освіти освітніх програм «Менеджмент», «Підприємництво» та «Бізнес-адміністрування».

УДК 94(477)(072)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025

© Єремєєв П. В., уклад., 2025

ЗМІСТ

Вступ	С. 4
Мета і завдання курсу «Історія України: цивілізаційний вимір»	С. 7
Особливості організації семінарських занять. Критерії оцінювання	С. 8
Плани семінарських занять і методичні рекомендації до підготовки	С. 11
Методичні рекомендації з організації самостійної роботи	С. 25
Методичні рекомендації для підготовки до семестрового екзамену	С. 29
Зразок екзаменаційного завдання	С. 34
Рекомендована література для підготовки до семестрового екзамену	С. 35
Список використаної літератури	С. 37

ВСТУП

Курс **“Історія України: цивілізаційний вимір”** є фундаментальною складовою гуманітарної підготовки, що забезпечує формування наукового світогляду, громадянської відповідальності та соціально-політичної свідомості здобувачів вищої освіти. Він охоплює ключові аспекти національної ідентичності та сприяє комплексному аналізу історичних процесів України в глобальному цивілізаційному контексті, розвиваючи навички критичного мислення, аналітичного підходу до суспільних явищ та компетентного використання соціально-політичних термінів. Курс «Історія України: цивілізаційний вимір» набуває особливої актуальності в умовах російської військової агресії та майбутнього післявоєнного відновлення, оскільки сприяє розвитку патріотизму, а також формуванню навичок аргументованого й критичного аналізу суспільно-політичних процесів в Україні та світі.

У процесі навчання здобувачі вищої освіти набувають широкого спектра загальних і спеціальних компетентностей, що є фундаментом для їхньої подальшої професійної та соціальної діяльності. Загальні компетентності охоплюють здатність до критичного та аналітичного мислення, уміння застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях, а також навички ефективної комунікації державною мовою, як усно, так і письмово. Важливою складовою є також розвиток інформаційної грамотності, що передбачає вміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел. Студенти навчаються діяти відповідально та усвідомлювати значущість прав і свобод людини, принципів демократії та сталого розвитку суспільства. Додатково формується здатність до адаптації в нових умовах, генерації інноваційних ідей, а також навички командної роботи та міжособистісної взаємодії.

Спеціальні компетентності формуються відповідно до освітньо-професійних програм **“Менеджмент”**, **“Підприємництво”** та **“Бізнес-адміністрування”** і включають здатність до соціально відповідальної діяльності, налагодження ефективних комунікацій у професійному середовищі, а також розвиток лідерських якостей. На конкретних історичних прикладах студенти опановують методи

обґрунтування управлінських рішень, знайомляться із принципами підприємницького мислення та значенням розвитку ініціативності у досягненні поставленої мети.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти опанують ключові компетентності, необхідні для ефективної професійної діяльності. Вони набудуть глибокого розуміння своїх прав і обов'язків як членів суспільства, засвоять принципи громадянської відповідальності, верховенства права та прав людини. Крім того, студенти навчатимуться зберігати й примножувати моральні, культурні та наукові цінності, що сприятиме їхньому свідомому залученню до суспільного розвитку. Особливу увагу буде приділено формуванню навичок взаємодії, лідерства та командної роботи, що є важливими для ефективного управління та підприємницької діяльності. Студенти розвинути здатність аналізувати ситуації, здійснювати професійну комунікацію, оцінювати правові, соціальні та економічні наслідки функціонування організацій. Вони також навчатимуться працювати з інформацією, критично мислити та самостійно проводити дослідження. Опанування цих компетентностей дозволить випускникам діяти соціально відповідально, проявляти ініціативність і приймати зважені рішення в професійному середовищі.

Здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) освітньо-професійних програм “Менеджмент”, “Підприємництво” та “Бізнес-адміністрування” для вивчення на семінарських заняттях з курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» пропонуються в тому числі і фахово орієнтовані питання. Зокрема значну увагу приділено соціально-економічним процесам, що впливали на розвиток українського суспільства та держави, що сприяє формуванню у студентів глибокого економічного розуміння історичних подій. Такий підхід дозволяє не лише ознайомитися з історичними фактами, а й осмислити їх крізь призму соціально-економічних трансформацій, які відіграли ключову роль у становленні країни в різні періоди.

Особлива увага приділяється темам, які активно дискутуються в сучасній історіографії або були переосмислені в останніх дослідженнях українських і зарубіжних учених, що дає можливість студентам краще орієнтуватися в

інформаційному просторі та застосовувати набуті знання в аналізі економічних і соціальних процесів.

Студентам пропонується не лише ознайомитися з основними історичними концепціями, а й навчитися аргументовано відстоювати власну позицію щодо суперечливих питань історії України. Використання методів критичного мислення допоможе їм розпізнавати маніпуляції історичними фактами, а також протистояти тенденційному трактуванню подій минулого, що є особливо актуальним для сучасних бізнес-лідерів та управлінців. Самостійна робота є невід'ємною частиною якісної вищої освіти поряд із аудиторними та онлайн-заняттями у синхронному форматі. Вона передбачає опрацювання лекційного матеріалу, підготовку до семінарів, виконання творчих проєктів і здійснюється під керівництвом викладача. Такий підхід сприяє розвитку як загальних, так і професійних компетентностей, допомагаючи досягти програмних результатів навчання. Набуті знання поступово закріплюються у вигляді стійких навичок та вмінь.

Ефективна організація самостійної роботи передбачає постійну взаємодію студентів із викладачем, який координує навчальний процес і надає консультації. Важливим є своєчасне розміщення навчальних матеріалів на онлайн-платформах, а також функціонування комунікаційних каналів, що особливо актуально у дистанційному форматі. Групові форми роботи сприяють розвитку комунікативних навичок і підвищенню мотивації студентів. Здобувачі освіти зобов'язані дотримуватися принципів академічної доброчесності, що є ключовою цінністю Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (<https://karazin.ua/korisna-informatciia/akademichna-dobrochesnist-1/>). Вони повинні уникати плагіату та не використовувати штучний інтелект у своїх роботах без належного дозволу.

Методичні рекомендації містять вказівки щодо опрацювання проблемних питань семінарів, самостійної підготовки до іспиту, а також перелік рекомендованої літератури. Крім того, вони включають критерії оцінювання відповідей на семінарах, творчих завдань та екзаменаційних робіт, що допомагає студентам ефективно готуватися до підсумкової атестації.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР»

Мета викладання навчальної дисципліни «Історія України: цивілізаційний вимір» – поглибити в здобувачів вищої освіти знання з історії України в глобальному цивілізаційному контексті, ознайомити з основними тенденціями розвитку сучасної історичної науки, сприяти опануванню методів роботи з історичними джерелами та науковою літературою. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є визначення ролі історії України в контексті глобальної історії в системі соціально-гуманітарних наук; ознайомлення із засадами традиційної та модерної історіографії; висвітлення найважливіших дискусійних історичних проблем; опанування сучасних методів вивчення історичних джерел та наукових публікацій, прийомів їхнього аналізу та набуття на цьому підґрунті практичних навичок для оцінювання поточних суспільних процесів і явищ.

Під час семінарських занять і самостійної роботи здобувачі освіти розвивають навички роботи з великими обсягами інформації, критичного аналізу даних та формування власних обґрунтованих висновків. Колективні обговорення складних питань сприяють вдосконаленню комунікативних компетентностей і набуттю досвіду публічних виступів, що є необхідними для майбутніх лідерів та успішних фахівців у сфері бізнесу.

Здобувачі вищої освіти мають **знати** принципи періодизації історії України у цивілізаційному вимірі, основні поняття й терміни; особливості соціально-економічних, політичних, культурних процесів розвитку різних цивілізацій на теренах України; особливості діяльності відомих історичних осіб, політичних партій, державні утворення, що існували в українських землях від давнини до сьогодення; сучасні історичні теорії та методологічні підходи до аналізу особливостей розвитку українських земель у цивілізаційному вимірі. Здобувачі мають **уміти** аналізувати історичні процеси, події, факти, брати участь у дискусіях, користуватися категорійно-поняттєвим апаратом історичної науки, історичними джерелами та науковою літературою з історії України і глобальної історії, застосовувати знання, розв'язуючи професійні завдання.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Семінарські заняття у межах курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» відіграють ключову роль у засвоєнні матеріалу, допомагаючи здобувачам освіти не лише систематизувати та поглибити знання, а й розвивати аналітичне мислення. Вони сприяють формуванню навичок критичного осмислення історичних подій, оцінки діяльності видатних особистостей, аргументованого висловлення власної думки та ведення дискусій. Крім того, семінари є важливим етапом підготовки до іспиту.

Як правило, семінарське заняття проводиться після лекції, що дозволяє здобувачам освіти підготуватися заздалегідь, опрацьовуючи матеріал за планом заняття. Це сприяє більш глибокому розумінню теми, структуруванню інформації та вдосконаленню навичок її подальшого застосування.

Обговорення на семінарах відбувається у форматі відкритої дискусії, під час якої розглядаються 3–5 ключових питань із використанням мультимедійних матеріалів. Учасники можуть відповідати за власним бажанням, однак викладач також заохочує активну участь усіх здобувачів освіти. Оцінюються не лише основні виступи, а й доповнення, зауваження та загальний внесок у дискусію. Наприкінці заняття викладач підбиває підсумки та виставляє оцінки, які фіксуються в електронному журналі.

Семінарська робота є невід’ємною частиною підсумкової оцінки. Висока якість підготовки до семінарів, дотримання рекомендацій викладача та активна участь у заняттях створюють продуктивну навчальну атмосферу та сприяють глибокому засвоєнню матеріалу.

Відвідування семінарів є обов’язковим. Якщо здобувач освіти пропустив заняття або отримав незадовільну оцінку, він має можливість перескласти його під час консультацій або у форматі онлайн-завдання. Допуск до іспиту можливий лише за умови набраних мінімум 20 балів за семінарську роботу.

Курс «Історія України: цивілізаційний вимір» включає вісім семінарських занять. План та методичні рекомендації щодо кожного з них містить такі складові:

- ✓ тема семінарського заняття;
- ✓ перелік основних питань, запланованих для обговорення в рамках семінарського заняття, а також методичні рекомендації щодо підготовки відповідей на ці питання
- ✓ список літератури, рекомендованої для підготовки до семінарського заняття

На семінарському занятті оцінюються усі відповіді здобувача освіти на передбачені планом семінарського заняття питання, а також участь в обговоренні дискусійних питань.

Під час поточного оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти враховується робота під час семінарських занять. Додаткові бали нараховуються за виконання творчих проєктів, участь у навчальних конкурсах, студентських наукових конференціях.

Після кожного семінарського заняття викладач оцінює рівень опанування здобувачами освіти першоджерел і наукової літератури, здатність логічно та послідовно викладати думки під час обговорення, а також уміння формулювати та відповідати на запитання в ході дискусії. За активну участь у семінарах протягом семестру здобувач освіти може отримати від 0 до 60 балів.

Семінари 1–7 максимально оцінюються у 7 балів кожний. Семінар 8, під час якого відбувається узагальнення пройденого матеріалу в контексті обговорення цивілізаційних вимірів української культури, оцінюється у 11 балів.

Критерії оцінювання семінарів 1-7:

7 балів – під час семінару здобувач освіти продемонстрував вміння аналізувати першоджерела та наукову літературу, здатність логічно та послідовно викладати думки під час обговорення, а також формулювати й відповідати на запитання в ході дискусії.

6 балів – під час семінару здобувач освіти продемонстрував аналітичні здібності, знання рекомендованих джерел та літератури, вміння викладати думки під час обговорення, проте допускав поодинокі фактичні та логічні помилки.

5 балів – під час семінару здобувач освіти продемонстрував знання рекомендованих джерел та літератури, вміння викладати думки під час обговорення, проте допускав деякі фактичні та логічні помилки.

4 бали – здобувач освіти продемонстрував часткове знання деяких рекомендованих до опрацювання першоджерел та наукових праць, здійснював спроби їхнього аналізу, проте допускав значну кількість фактичних і логічних помилок.

3 бали – здобувач освіти продемонстрував знання деяких фактів, пов'язаних із темою семінару, без спроб їхнього осмислення.

2 бали – здобувач освіти під час семінару продемонстрував знання лише поодиноких фактів, пов'язаних із темою.

1 бал – здобувач освіти під час семінару давав лише короткі формальні відповіді, мало пов'язані з контекстом обговорення питань.

0 балів – відсутність виступу.

Критерії оцінювання семінару 8:

11 балів – під час семінару здобувач продемонстрував вміння узагальнювати пройдений у межах курсу матеріал, аналізуючи першоджерела і наукову літературу в контексті глобальних історичних процесів та узагальнюючих суспільно-політичних теорій.

10 балів – здобувач освіти продемонстрував глибоке розуміння рекомендованих джерел і літератури, вміння аналізувати їх у широкому історико-культурному контексті, аргументовано формулював власні висновки, допускаючи лише незначні неточності.

9 балів – під час семінару здобувач освіти продемонстрував знайомство з рекомендованими джерелами та літературою, часткове вміння характеризувати цивілізаційні виміри української культури в контексті глобальних соціокультурних процесів, допускав деякі фактичні та логічні помилки.

8 балів – здобувач освіти виявив загальне розуміння теми, проте аналіз джерел був поверхневим, аргументація недостатньо обґрунтованою, допущено кілька фактичних і логічних помилок.

7 балів – під час семінару здобувач продемонстрував фрагментарне знайомство з рекомендованими матеріалами, формулював думки, які не завжди відповідали змісту джерел, припускався значної кількості неточностей.

6 балів – здобувач освіти продемонстрував обмежене знайомство з окремими рекомендованими першоджерелами та науковими працями, намагався їх аналізувати, проте припускався значної кількості фактичних і логічних помилок.

5 балів – здобувач освіти продемонстрував мінімальне знайомство з темою семінару, обмежувався загальними твердженнями без спроби аналізу, допускав значну кількість помилок.

4 бали – здобувач освіти навів окремі факти, пов'язані з темою семінару, проте не виявив спроб їхнього осмислення.

3 бали – відповіді здобувача були уривчастими, не розкривали суті теми, допущено велику кількість фактичних і логічних помилок.

2 бали – здобувач освіти обмежувався короткими формальними відповідями, які слабо відповідали контексту обговорення.

1 бал – здобувач освіти намагався відповідати на запитання, проте його відповіді були несистемними, уривчастими та майже не стосувалися теми семінару.

0 балів – відсутність відповідей.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ

Заняття 1. Історія України як наукова дисципліна. Цивілізаційні виміри української історії

1. Історія як наука.

Дайте визначення терміну «історія». Подумайте, коли факт стає об'єктом історичного дослідження? Спираючись на визначення терміну «наука», дайте відповідь на питання: чи можна вважати історію наукою? Чи можлива об'єктивність в історії? Наводячи конкретні приклади покажіть, як на історичну науку впливають ідеологія, політична кон'юнктура та національні наративи? Як співвідноситься предмет історії та інших гуманітарних дисциплін. Як інші науки допомагають розширити розуміння історичних подій та процесів?

2. Територіальний та етнічний підхід у визначенні змісту української історії. Порівняйте переваги та недоліки територіального та етнічного підходу при визначенні змісту української історії. Який підхід є більш доречним у сучасному вивченні української історії? Чи можливо їх поєднати?

3. Цивілізаційний підхід в історії: загальні принципи та застосування до історії України.

Зверніть увагу на загальні принципи цивілізаційного підходу, його різновиди, визначення терміну «цивілізація». Спираючись на конкретні факти з історії України обґрунтуйте свою думку щодо того, чи допомагають різні інтерпретації цивілізаційного підходу зрозуміти українську історію. В якій мірі критика цивілізаційного підходу загалом та окремих його варіантів є справедливою, зважаючи на ті історичні процеси, що відбувалися на землях України?

Література

Алексієвець Л., Алексієвець М., Дацків І. Україна – Європа: цивілізаційно-історичний дискурс. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_5_17

Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991-2009). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002790>

Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. С. 7-25. URL: <https://surl.li/zsvmfb>

Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле / пер. з польськ. та англ. В.Склокіна ; наук. ред. В.Склокін, С.Троян. Київ: Ніка-Центр, 2012. С. 202-214. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21C OLORTERMS=0&S21STR=0018067

Салата О. Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2017. С. 9-20. https://www.researchgate.net/publication/340297010_Civilizacijni_diskursi_svitovoi_ta_ukrainskoj_istoriografii_Kolektivna

Заняття 2. Походження українського етносу: історичні міфи та їхня наукова деконструкція

1. Визначення понять «міф» та «фейк». Порівняння значень термінів.

Дайте визначення терміну «міф». Яка відмінність між традиційними (архаїчними) міфами та історичними міфами? Що таке «фейк» і чим він відрізняється від міфу? Чи можна вважати історичні міфи різновидом фейків? Яка роль сучасних медіа та політичної пропаганди у створенні фейків про історію? Чи можна зруйнувати історичний міф? Що відбувається, коли суспільство стикається із науковою деконструкцією міфів? Як розмежувати історичні міфи та наукові гіпотези?

2. Міфи в історії: небезпека чи шлях формування патріотизму?

Які функції виконують історичні міфи у формуванні національної ідентичності? Чи завжди історичні міфи є негативним явищем? Чи можуть вони виконувати позитивну роль у консолідації нації? У яких випадках історичні міфи можуть становити небезпеку? Наведіть конкретні приклади маніпуляцій історією

у пропаганді та політичних дискурсах. Чи можливий баланс між збереженням історичних міфів як елементів культури та їхньою науковою деконструкцією? Як наукова історія може протидіяти шкідливим міфам без руйнування національної ідентичності? Які найефективніші методи боротьби з історичними міфами?

3. Аналіз конкретних міфів про походження українців

Наведіть приклади міфів про походження українців та проаналізуйте їх за такою схемою: сутність міфу (що саме стверджує цей міф, які події або явища пояснює), ідеологічний сенс (чому цей міф виник, які політичні, національні або культурні ідеї він підкріплює), сучасна наукова оцінка (що говорять сучасні історики, археологи, антропологи та лінгвісти про цей міф).

Література

Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. С. 21-39. URL: <https://surl.li/zsvmf>

Трипільська культура: міфи та фейки // 10 запитань історично. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oDY92oB-Kqk>

Кузьмук О. Псевдонаукові теорії етногенезу українців та їхній вплив на суспільну свідомість. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/kuzmuk.htm>

Новітні міф и та фальшивки про походження українців. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000637>

Плохій С.. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Клочка. Харків: КСД, 2016. С. 27-50. URL: <https://surl.li/catmxs>

Ясь О. Міф історичний. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mif_istorychny

Заняття 3. Цивілізаційні виміри давньоруської державності

1. Етнічний характер давньоруської державності та концепція «давньоруської народності»

Спираючись на рекомендовану літературу з'ясуйте, які племена та етнічні групи населяли територію давньоруської держави? Чи можна говорити про єдину етнічну основу давньоруської державності? У чому суть концепції «давньоруської народності»? Хто сформулював цю концепцію? Які її основні положення? Яку роль

вона відіграла в історіографії радянського періоду? Які аргументи висувують дослідники проти ідеї єдиної давньоруської народності? Які альтернативні концепції існують щодо етнічної природи давньоруського населення? Чи можна говорити про Давню Русь як про «першу українську державу»?

2. Чи була давньоруська держава національною державою?

Що таке «нація» у сучасному розумінні? Чи можна Давню Русь вважати національною державою у сучасному розумінні?

3. Цивілізаційна належність давньоруської держави

Згадавши визначення терміну “цивілізація” та основні фактори, що визначають цивілізаційну приналежність держави (релігія, політична система, культурні традиції, рівень економічного розвитку, система права тощо), подумайте, до якої цивілізації можна віднести Давню Русь? Які риси Давньої Русі зближують її із Західною Європою? Яка роль Візантії у формуванні політичної та культурної традиції Давньої Русі? Яким був вплив кочових народів на політичну та військову структуру давньоруської держави? Чи можна вважати Давню Русь цивілізаційним «мостом» між Заходом і Сходом? Яким чином сучасні політичні дискусії впливають на інтерпретації цивілізаційної приналежності давньоруської держави?

Література

Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. С. 41-82. URL: <https://surl.li/zsvmf>

Залізник Л. Давньоруська народність: нова версія старого міфу. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2001_9_5.

Літопис Руський за Іпатським списком / Перекл. Л. Махновець. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit.htm>

Плохій С.. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. С. 71-81. URL: <https://surl.li/catmxs>

Толочко О. Як насправді пишеться історія: Київські князі – вихідці з «типочків». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BrXl1JKub9Q>

Толочко О. Коли з'являється нація. Київська Русь – до чого тут українці? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tT24i2X7y7M> .

Заняття 4. Ранньомодерна Україна на стику цивілізацій (друга половина XVI – кінець XVIII ст.)

1. Цивілізаційні характеристики ранньомодерної України

Згадавши визначення поняття «цивілізація» та спираючись на конкретні факти покажіть, які цивілізації взаємодіяли на території України в ранньомодерну добу? Яким чином вплив західнохристиянської цивілізації проявився в політичному, соціокультурному та економічному житті України? Зокрема, зверніть увагу на поширення шляхетської демократії, Магдебурзького права та єзуїтської освіти? Як православно-візантійська традиція впливала на державний устрій, освіту та культуру українських земель? Які були політичні, соціокультурні та економічні наслідки впливу Османської імперії та Кримського ханства на Україну? Яким був характер козацько-татарських відносин у цей період?

2. Релігійна історія України в контексті цивілізаційного підходу

Подумайте, чи можна пояснити релігійні процеси в Україні XVI–XVIII ст. За допомогою цивілізаційного підходу? З'ясуйте значення терміну “конфесіоналізація”, спираючись на конкретні факти покажіть, як вона проявилася на українських землях? Яку роль у процесах конфесіоналізації відіграла Берестейська унія 1596 року? Чи можна розглядати унійну церкву як приклад цивілізаційного синтезу? Що таке соціальне дисциплінування та як воно проявилось в українському суспільстві ранньомодерної доби? Як політика Контрреформації вплинула на розвиток освіти, книгодрукування та інтелектуального життя України? Які наслідки мало підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату в 1686 році?

3. Ранньомодерна Україна та проблема ранньомодерних націй

В чому полягає сутність примордіалістської, переніалістської та модерністської концепції націотворення? У який спосіб ці концепції пояснюють українську історію ранньомодерної доби? Чи можемо говорити про наявність

модерних націй в Україні XVI – кінця XVIII ст.? Що розумілося під терміном «руський народ» у Речі Посполитій?

4. Ранньомодерна Україна в контексті теорії фронтиру

Дайте визначення терміну фронтир. Чи доречним є використання даного терміну для характеристики українських земель ранньомодерної доби? Подумайте, чи можна характеризувати українське козацтво як типове явище фронтиру? Порівняйте запорозьке козацтво з іншими спільнотами вільних воїнів на прикордонні (граничари, секеї, донські та яйцькі козаки тощо).

Література

Плохій С. Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні.

URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002834>

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023.

С. 95-139. URL: <https://surl.li/zsvmfb>

Старченко Н. Люблінська унія як ресурс формування концепту політичного "народу руського" (1569–1648 рр.). *Український історичний журнал*. 2019. № 2. - С. 4-45. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2019_2_3

Річ Посполита: руйнуємо російсько-імперські наративи. 10 запитань історіку.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IXPdAGenN2Q&t=3427s>

Заняття 5. Українські землі у XIX – на початку XX ст. в контексті теорій модернізації та світ-системного аналізу. Українська історія та проблема колоніалізму

1. Модернізація в Україні у XIX – на початку XX ст.: специфіка та обмеження

Дайте визначення терміну “модернізація”? Спираючись на рекомендовану літературу схарактеризуйте основні положення теорії модернізації. Як вона пояснює взаємозв’язок між економічним розвитком, соціальними змінами та політичною трансформацією? Які етапи розвитку суспільства передбачає ця теорія? В чому полягає теорія Шмуеля Айзенштадта стосовно множинності форм модерну? З’ясуйте, чому теорію модернізації часто критикують? Які її

основні слабкі сторони? Спираючись на конкретні факти покажіть, в якій мірі теорія модернізації дозволяє пояснити історичні процеси в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. Серед іншого, зверніть увагу на наступні аспекти даної проблематики:

- Чи можна вважати реформи Марії Терезії та Йосипа ІІ в Австрійській імперії поштовхом до модернізації західноукраїнських земель? Яку роль у процесах модернізації відіграла Весна народів?
- Чи можна вважати реформи Олександра ІІ (скасування кріпацтва, земська реформа, судова реформа) модернізаційними? Які були їхні наслідки для українського суспільства?
- Чи можна говорити про модернізацію в сільському господарстві України ХІХ - початку ХХ ст.? Яким був рівень аграрного розвитку у порівнянні з Західною Європою?
- Як зміни в освіті, науці та культурі сприяли формуванню модерного українського суспільства?
- Чи можна розглядати український національний рух як продукт модернізації? Яким був його зв'язок із політичними та соціальними змінами?
- Як модернізація вплинула на традиційні соціальні структури, роль релігії та міжетнічні відносини?
- Чи можна вважати модернізацію в Україні ХІХ - початку ХХ ст. повною або вона мала незавершений, обмежений характер?

2. Теорія світ-системного аналізу та її застосування до української історії

З'ясуйте, в чому полягає сутність світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна? Схарактеризуйте ключові категорії цієї теорії (центр, напівпериферія, периферія)? Який із підходів – теорія модернізації чи світ-системний аналіз – краще пояснює особливості розвитку українських земель у ХІХ – на початку ХХ ст.? Наводячи конкретні приклади покажіть, яким був вплив світової економічної кон'юнктури на розвиток українських земель цього періоду?

2. Українська історія та проблема колоніалізму.

Давши визначення терміну “колонія”, з’ясуйте, чи є підстави говорити про колоніальне становище українських земель у XIX - на початку XX ст.?

Література

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. С. 141-207. URL: <https://surl.li/zsvmfb>

Калінін В. Ю. Дисциплінарна приналежність світ-системного аналізу: до питання визначення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2016. Вип. 1/2 (29/30). URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/119137/113796>

Колесник, І. Антиколоніалізм. Постколоніалізм. Україна (методологічний есей). *Український історичний журнал.* 2024. № 4. С. 173–192. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.173>

Куліков В. О. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Придніпров’я в 1870–1917 рр. : монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 344-352. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=fnqWDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>

Поліщук Ю. Модернізація як теоретичний концепт: витоки, становлення, сучасні виклики. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.* 2018. Вип. 78. С. 194–207. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/polishchuk_modernizatsia.pdf

Портнова Т. Українські міста Російської імперії середини XIX – початку XX століть в світлі модернізаційної теорії. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/242-tetiana-portnova-ukrainski-mista-rosiiskoi-imperii-seredyny-khikh-pochatku-khkh-stolit-v-svitli-%20modernizatsiinoi-teorii>

Заняття 6. Цивілізаційні виміри української історії у час панування тоталітарної системи

1. Українська історія тоталітарної доби крізь призму сучасних радянських концепцій

Ознайомившись зі статтею Наталії Лаас «Характеристика етапів та особливостей вивчення радянознавчої та українознавчої проблематики гуманітарними науками англо-американських країн у другій половині ХХ ст.», дайте відповідь на такі питання:

➤ Які основні положення тоталітаристської концепції радянської історії? Як вона пояснює політичну систему, економічну модель, соціальні відносини та механізми контролю в СРСР?

➤ У чому суть ревізійного підходу до радянської історії? Які фактори він враховує, які методи дослідження застосовує та як інтерпретує радянський режим?

➤ Які основні риси постревізійного підходу?

➤ Спираючись на конкретні факти з історії України в період 1950-1980-х років, яка з цих концепцій краще описує реальні процеси, що відбувалися в Українській РСР? Чи можливий синтез цих підходів при аналізі української історії?

➤ Які перспективи для розуміння історії УРСР відкривають транзитологія, постколоніальна теорія та імперська перспектива, культурні студії СРСР?

2. Цивілізаційні характеристики радянської доби в українській історії

Спираючись на конкретні факти покажіть, чи коректно застосовувати цивілізаційний аналіз до вивчення історії України радянського періоду? Чи можна говорити про існування окремої «радянської цивілізації»? Чи є правомірним розглядати Холодну війну як протистояння двох цивілізацій – західної (ліберальної, демократичної) та радянської (комуністичної, тоталітарної)? Які аргументи «за» і «проти» такого підходу?

Як цивілізаційний підхід допомагає зрозуміти взаємодію СРСР із зовнішнім світом та внутрішню динаміку його суспільного розвитку? В чому недоліки подібного підходу?

Література

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. С. 237-340. URL: <https://surl.li/zsvmfb>

Лаас Н. Характеристика етапів та особливостей вивчення радянської та українознавчої проблематики гуманітарними науками англо-американських країн у другій половині ХХ ст. URL: http://history.org.ua/JournALL/xxx/xxx_2012_17/3.pdf

Шліхта Н. Західна советологія в пошуках себе і предмету дослідження (середина 1940-х – початок 2000-х рр.). *Docendo discimus – Навчаючи вчимося : (методологія нових ділянок історичного знання та її впровадження у навчальні практики : до 25-річчя кафедри історії НаУКМА) : збірник статей викладачів кафедри / упоряд. Наталя Яковенко, Степан Бліндер ; наук. ред. Наталя Яковенко. Київ : Дух і Літера, 2020. С. 107-123. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/17382>*

Заняття 7. Релігійні процеси в незалежній Україні

1. Поліконфесійність в Україні

Дайте визначення поняття “поліконфесійність”. Як воно співвідноситься з поняттями “єкуменізм” та “міжконфесійний діалог”? Спираючись на статистичні дані та конкретні приклади, охарактеризуйте конфесійну карту України після здобуття незалежності. Які релігійні громади найбільш поширені?

2. Історія міжконфесійних взаємин всередині православ'я в Україні

Окресліть ключові етапи розвитку православ'я в незалежній Україні. Які православні церкви діяли на території країни після 1991 року? Які фактори впливали на формування автокефального руху в Україні? Чому питання незалежності українського православ'я набуло політичного значення? Яка роль Вселенського патріархату у визнанні Православної церкви України (ПЦУ) у 2018 році? Якими були наслідки надання Томосу про автокефалію?

3. Українська греко-католицька церква (УГКЦ) в незалежній Україні

Простежте ключові етапи відродження УГКЦ після виходу з підпілля в 1989 році. Як ця церква розвивалася в умовах незалежності? Яка роль УГКЦ у соціокультурному житті України?

4. Поняття «секта» та релігійні організації України

Дайте визначення поняття «секта». Які релігійні групи в Україні часто називають сектами? Чи є це визначення обґрунтованим? Чи є в Україні випадки зловживань або шахрайства з боку релігійних організацій, що працюють поза межами традиційних конфесій?

3. Релігійне життя в Україні в контексті дискусій стосовно секуляризації та постсекуляризму.

Дайте визначення термінам “секуляризація” та “постсекуляризм”. В якій мірі ці терміни відображають роль релігії в сучасному українському соціумі.

Література

Єремєєв П. В. Методологічні проблеми застосування теорії “церква-секта” при дослідженні історії релігії. *Історія релігій в Україні*. 2017. Вип. 27. С. 552-562. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001094957>

Киридон А. М. Православна церква України. *Велика українська енциклопедія*. 2020. URL: [https://vue.gov.ua/Православна церква України](https://vue.gov.ua/Православна_церква_України)

Трегуб Г. Епоха секуляризму. Соціолог релігії Хосе Казанова про сучасні трансформації секуляризму в світі та унікальне місце України на релігійній мапі Європи. URL: <https://tyzhden.ua/epokha-sekuliaryzmu-sotsiolog-relihii-khose-kazanova-pro-suchasni-transformatsii-sekuliaryzmu-v-sviti-ta-unikalne-mistse-ukrainy-na-relihijnij-mapi-ievropu/>

Филипович Л., Колодний А. Вплив російсько-української війни на трансформації релігійного життя України. *Буковинський богословський вісник*. 2024. Вип. 3. URL: <https://journals.cbsem.cv.ua/index.php/btj/article/view/32>

Wanner C. *Everyday Religiosity and the Politics of Belonging in Ukraine*. Cornell University Press 2022. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781501764967/html>

Тема 8. Культура в контексті цивілізаційного вибору України

1. Визначення поняття «культура». Вплив цивілізаційного вибору України на сучасну культуру

Дайте визначення терміну «культура». Чи існують різні підходи до розуміння культури? Дайте відповіді на наступні питання:

➤ *Як історичне минуле України, її перебування в складі різних державних утворень (Київська Русь, Річ Посполита, Російська імперія, СРСР) вплинуло на сучасну культурну ідентичність країни?*

➤ *Які елементи європейської цивілізації відображаються в сучасній українській культурі? Як проявляється євроінтеграційний курс країни у мистецтві, музиці, кіно, моді та літературі?*

➤ *Яким чином сучасна українська культура дистанціюється від радянської спадщини? Яку роль у цьому процесі відіграють політика декомунізації, популяризація національної культури та боротьба з російським культурним впливом?*

➤ *Яким чином російська агресія вплинула на культурні процеси в Україні? Які нові наративи з'явилися у сучасному мистецтві, літературі, музиці, кінематографі?*

➤ *Чи можна говорити про існування «української культурної дипломатії»? Як Україна представляє свою культуру на міжнародній арені через фестивалі, виставки, участь у світових мистецьких подіях?*

➤ *Чи існують регіональні відмінності у цивілізаційному позиціонуванні?*

➤ *Чи впливає глобалізація на сучасну українську культуру? Як українська молодь сприймає міжнародні тренди у музиці, мистецтві, кіно, та як це поєднується з національною ідентичністю?*

➤ *Як сучасна українська культура використовує традиційні елементи (фольклор, народні ремесла, етнічні мотиви) у поєднанні з сучасними світовими трендами?*

2. Порівняльний аналіз сучасної української культури з культурами інших країн

За самотійно обраними критеріями порівняйте розвиток культури в Україні з аналогічними процесами в інших країнах світу.

Література

Єремєєв. П. В. Руйнація культових споруд Харкова в період російської військової агресії: суспільне сприйняття та переосмислення культурної спадщини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2022. Вип. 62. С. 49–85. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-02>

Історія та культура України: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. С. 282-297. URL: <https://surl.li/kukxje>

Мариняк Р. Урбаністичний і рустикальний художній простір та його втілення в сучасній українській літературі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2018. Вип. 26. С.51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISU_2018_26_7

Рачков Є. Нематеріальна культурна спадщина України під час війни: проблеми збереження, управління та популяризації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія “Історія”*. 2024. Вип. 65. С. 228-256. URL: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2024-65-10>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є важливою складовою навчального процесу та спрямована на поглиблення знань, розвиток навичок самостійного мислення і критичного аналізу. Вона включає підготовку до практичних занять, вивчення тем курсу та підготовку до підсумкової атестації. Ефективна організація самостійної роботи сприяє засвоєнню навчального матеріалу, розвитку навичок самостійного навчання, формуванню критичного мислення та підготовці здобувачів освіти до професійної діяльності. Вона допомагає студентам не лише краще розуміти навчальний матеріал, а й формувати власну точку зору, знаходити взаємозв'язки між різними аспектами вивченої тематики та застосовувати набуті знання на практиці. Крім того, самостійна робота є необхідною для розвитку дослідницьких компетенцій, вміння працювати з першоджерелами, аналізувати інформацію, робити узагальнення та висновки. Це не лише спосіб засвоєння знань, а й важливий етап у підготовці до професійної діяльності, що формує відповідальність, самодисципліну та вміння планувати власний час.

Відповідно до робочої програми на самостійну роботу здобувачів освіти виділено 42 години, з яких 22 години передбачені на підготовку до семінарських занять, і 20 годин – на підготовку до іспиту. Цей розподіл часу дозволяє студентам ретельно опрацювати навчальний матеріал, глибше зануритися в специфіку кожної теми та більш ефективно підготуватися до підсумкового оцінювання. Важливою частиною самостійної роботи є опрацювання рекомендованої літератури, аналіз першоджерел, виконання письмових та аналітичних завдань, а також використання сучасних цифрових технологій для пошуку й обробки інформації. Комплексний підхід до організації самостійного навчання дозволяє студентам отримати повноцінне уявлення про предмет, розширити власні знання та сформувати необхідні компетентності для подальшої професійної діяльності.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	<p style="text-align: center;">Тема 1. Вступ до історії України: цивілізаційний вимір.</p> <p><i>Завдання: підготовка до семінарського заняття 1. Проаналізуйте основні цивілізаційні підходи до вивчення історії України та визначте їх вплив на формування української ідентичності.</i></p>	2
2.	<p style="text-align: center;">Тема 2. Народження української економіки. Приватна власність. Держава. Технології.</p> <p><i>Завдання: підготовка до семінарського заняття 2. Проаналізуйте взаємозв'язок між приватною власністю, роллю держави та розвитком технологій у формуванні української економіки.</i></p>	2
3.	<p style="text-align: center;">Тема 3. Розмаїття моделей економічного розвитку в українських землях доби середньовіччя (IX – кінець XV ст)</p> <p><i>Завдання: підготовка до семінарського заняття 3. Порівняйте основні моделі економічного розвитку українських земель у добу середньовіччя (IX – кінець XV ст.) та визначте їх вплив на соціальну й політичну структуру суспільства.</i></p>	2
4.	<p style="text-align: center;">Тема 4. Модернізаційні процеси на українських землях у Нову добу (XVI–XIX ст.).</p> <p><i>Завдання: підготовка до семінарського заняття 4. Прослідкуйте, яким чином відбувалися модернізаційні процеси на українських землях у XVI–XIX ст., оцініть їх вплив на соціально-економічні трансформації та формування національної ідентичності.</i></p>	2
5.	<p style="text-align: center;">Тема 5. Особливості економічного розвитку українських земель другої половини XIX – 20-х рр. XX ст.</p> <p><i>Завдання: підготовка до семінарського заняття 5. Проаналізуйте специфіку економічного розвитку українських земель у другій половині XIX – 20-х рр. XX ст., зосереджуючи увагу на індустріалізації, аграрних змінах та їхньому впливі</i></p>	2

	<i>на соціальну структуру суспільства й політичні процеси.</i>	
6.	<p>Тема 6. Від індустріальної до постіндустріальної економіки. Від соціалізму до капіталізму.</p> <p><i>Завдання: підготовка до семінарського заняття 6. Дослідіть перехід від індустріальної до постіндустріальної економіки та трансформацію соціалістичної системи в капіталістичну, проаналізувавши їхні наслідки для розвитку українського суспільства.</i></p>	5
7.	<p>Тема 7. Військова справа на землях України від давнини й до перших козаків.</p> <p><i>Завдання: проаналізуйте еволюцію військової справи на українських землях від давніх часів до появи перших козаків, зосереджуючи увагу на військових традиціях, озброєнні та організації війська.</i></p>	3
8.	<p>Тема 8. Роль мілітарної складової в захисті Української держави.</p> <p><i>Завдання: з'ясуйте роль мілітарної складової в захисті Української держави, зокрема її вплив на формування оборонної стратегії в різні історичні періоди.</i></p>	3
9.	<p>Тема 9. Російсько-Українські війни та підходи до її (не)пам'ятання.</p> <p><i>Завдання: проаналізуйте російсько-українські війни та різноманітні підходи до їхнього (не)пам'ятання, зокрема роль історичної пам'яті в контексті національної ідентичності та політичних процесів.</i></p>	6
10.	<p>Тема 10. Довге ХІХ століття: народження європейських націй.</p> <p><i>Завдання: проаналізуйте процеси народження європейських націй у довгому ХІХ столітті, аналізуючи їхні політичні, соціальні та культурні трансформації, а також вплив цих процесів на українські землі.</i></p>	4
11.	<p>Тема 11. Коротке ХХ століття: призупинене націєтворення?</p> <p><i>Завдання: проаналізуйте націєтворчі процеси в Україні у</i></p>	5

	<i>XX столітті, зосереджуючи увагу на соціальних, політичних та економічних факторах, які вплинули на національний поступ в цей період.</i>	
12.	Тема 12. Незалежна Україна: виклики націєтворення. <i>Завдання: підготовка до семінарських занять 7 та 8. Проаналізуйте основні виклики націєтворення в незалежній Україні, зокрема політичні, економічні та культурні фактори, які впливають на процес формування національної ідентичності та державності.</i>	6
	Разом	42

Рекомендована література для самостійної роботи

Бойко О. Д. Історія України: підручник. 7-ме вид., доп. Київ, 2018 : Академія, 720 с. URL: <https://uahistory.co/book/boyko/>

Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. 408 с. URL: <https://surl.li/zsvmfb>

Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Клочка. Харків: КСД, 2016. 496 с. URL: <https://surl.li/catmxs>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО ЕКЗАМЕНУ

Підсумковий семестровий контроль здійснюється під час проведення екзамену. Підготовка до екзамену з курсу «Історія України: цивілізаційний вимір» є ключовим етапом у процесі засвоєння матеріалу, що дає можливість здобувачам здобути глибоке та системне розуміння предмету. Готуючись до екзамену здобувач освіти має змогу синтезувати, узагальнити і структурувати знання, отримані протягом семестру через лекції, семінарські заняття та самостійну роботу. Саме під час підготовки до екзамену у здобувачів освіти формується цілісне бачення історії України в цивілізаційному контексті, усвідомлення її місця в глобальному науковому знанні. Важливим є розуміння внутрішньої логіки розвитку української історії, що стає можливим лише через глибоке осмислення всього матеріалу, вивченого протягом курсу.

Ключові рекомендації для підготовки до іспиту:

1. Не варто відкладати підготовку до екзамену на останній момент. Рекомендується розробити детальний графік, що включатиме час для повторення лекційного матеріалу, читання додаткової літератури та самостійної роботи. Важливо також передбачити час для аналізу ключових тем у контексті всього курсу.

2. Рекомендується активно використовувати конспекти лекцій і матеріали онлайн-курсу у системі MOODLE. Власні записи допоможуть згадати важливі моменти та структурувати знання. Матеріали, викладені на онлайн-платформі MOODLE, містять додаткові матеріали, що покращують розуміння складних тем.

3. Фокус варто зосередити на аналізі основних концепцій та їх взаємозв'язку. Необхідно розуміти, як різні події та процеси історії України взаємопов'язані між собою та з глобальними історичними контекстами.

4 В рамках підготовки до іспиту варто брати активну участь у семінарських заняттях. Це допомагає поглибити знання, розвинути навички аргументованого обговорення та критичного мислення, а також сприяє кращому розумінню матеріалу.

5. Корисно звертатися до додаткових джерел. Для поглибленого засвоєння матеріалу варто використовувати запропоновані викладачем наукові статті, монографії, онлайн-лекції та відео. Це дозволяє розширити розуміння теми та отримати нові перспективи.

6. Рекомендується підготовка до екзамену через структуровані підсумки. Створення конспектів, таблиць, діаграм чи карт допоможе чітко відтворювати матеріал на екзамені та забезпечить візуалізацію інформації для кращого засвоєння.

7. Обговорення матеріалу з одногрупниками також є корисним. Створення навчальних груп для обговорення складних тем сприяє обміну ідеями, виявленню прогалин у знаннях і різноманітним підходам до вивчення матеріалу.

8. Якщо виникають труднощі в підготовці, рекомендується звертатися до викладача за консультаціями. Викладач може допомогти роз'яснити складні моменти та надати додаткові ресурси для більш глибокого розуміння.

9. Необхідно ретельно підготуватися до іспиту. Екзамен є можливістю не тільки перевірити знання, а й продемонструвати вміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Важливо вміти чітко й логічно викласти свої думки під час відповіді.

Загальна кількість балів за успішне виконання екзаменаційних завдань – 40. Час виконання – до 3 годин. Для допуску до підсумкового семестрового контролю здобувач має набрати впродовж семестру не менш ніж 10 балів.

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на екзамені здобувач на вимогу викладача припиняє роботу над іспитом та одержує загальну нульову оцінку (0).

Екзаменаційні білети містять три запитання. Перші два спрямовані на оцінку загального рівня теоретичної підготовки здобувача, кожне з яких оцінюється максимально у 15 балів. Для повної відповіді на ці запитання необхідно продемонструвати знання теоретичних і фактичних аспектів, вміння аналізувати та порівнювати історичні явища. Третє запитання стосується знання фактичного матеріалу. Відповідь, що є повною, самостійною та аналітичною, оцінюється у 10 балів.

Критерії оцінювання відповідей на питання 1 та 2:

15 балів – здобувач дав правильну та повну відповідь на поставлене питання, показавши ґрунтовне засвоєння теоретичного матеріалу, вміння пов'язувати події минулого із сучасним розвитком соціальної, політичної та економічної ситуації в Україні, логіку та аргументованість викладу (наводив приклади, аналогії).

14 балів – здобувач продемонстрував добре засвоєння теоретичного матеріалу, показав володіння навичками роботи з джерелами та рекомендованою літературою, аргументовано викладав матеріал, висловлював міркування щодо обговорюваних проблем, але припускається незначних неточностей.

13 балів – здобувач дав повну відповідь на питання, продемонстрував знання основних концепцій і фактів, проте припустився окремих похибок у викладі або недостатньо аргументував свою позицію.

12 балів – здобувач відповів на питання загалом правильно, продемонстрував засвоєння матеріалу, однак його аргументація місцями непереконлива, а аналіз джерел або зв'язок із сучасними подіями є поверхневими.

11 балів – здобувач надав відповідь, яка охоплює основні аспекти питання, проте відповідь є недостатньо глибокою, містить певні логічні неточності, спрощені висновки або поверхневий аналіз першоджерел.

10 балів – відповідь здобувача містить правильні факти та концепції, але є неповною або недостатньо аргументованою

9 балів – здобувач продемонстрував загальне розуміння питання, але виклад був непослідовним, аргументація недостатньо обґрунтованою, допущено кілька фактичних або логічних помилок.

8 балів – здобувач частково розкрив питання, проте його відповідь містить значну кількість неточностей, недостатньо аргументована.

7 балів – здобувач продемонстрував фрагментарне знання матеріалу, навів окремі факти, проте не здійснив належного аналізу, припустився суттєвих логічних або фактичних помилок.

6 балів – відповідь була загальною та поверхневою, аналіз був відсутній або дуже слабкий, допущено велику кількість неточностей.

5 балів – здобувач навів лише деякі факти, проте не зміг пояснити їх зв'язок із темою питання, відповідь була уривчастою та непослідовною, містила значну кількість помилок.

4 бали – здобувач продемонстрував слабе знайомство з темою, відповідав загальними фразами без спроби аналізу, допускав велику кількість фактичних і логічних помилок.

3 бали – відповідь була мінімальною, здобувач зміг назвати окремі факти, але не пояснив їх значення або контекст, аргументація відсутня.

2 бали – здобувач продемонстрував дуже поверхневе знання теми, відповідав короткими фразами, не навів жодних обґрунтованих суджень або зв'язку з джерелами.

1 бал – здобувач намагався відповісти на питання, але його відповідь була несистемною, уривчастою та майже не стосувалася теми.

0 балів – відсутність відповіді.

Критерії оцінювання відповідей на питання 3:

10 балів – відповідь є повною, самостійною та аналітичною. Здобувач демонструє вільне володіння фактичним матеріалом, логічно і послідовно викладає відповідь, робить узагальнення, проводить аналіз подій, процесів або явищ, наводить аргументовані приклади.

9 балів – відповідь є самостійною та аналітичною, здобувач добре орієнтується у фактичному матеріалі, проте допускає незначні неточності або пропускає окремі деталі.

8 балів – здобувач демонструє знання ключових фактів та їх взаємозв'язків, проте аналіз є поверхневим або недостатньо аргументованим, можливі деякі неточності.

7 балів – відповідь містить основні факти, проте здобувач не завжди логічно та послідовно їх викладає, допускає певні фактичні чи логічні помилки, аналіз є недостатньо глибоким.

6 балів – здобувач демонструє лише часткове знання фактичного матеріалу, відповідь є загальною, недостатньо структурованою, містить значні неточності або помилки.

5 балів – відповідь є фрагментарною, здобувач називає лише окремі факти, не може пояснити їхнього значення, допускає велику кількість фактичних помилок.

4 бали – здобувач демонструє слабке знання матеріалу, відповідь є уривчастою, загальною, без глибшого розуміння теми, аналізу подій або процесів немає.

3 бали – відповідь дуже обмежена: здобувач називає лише окремі події чи явища без пояснення їхнього змісту та значення, допускає грубі помилки.

2 бали – здобувач намагається відповісти, але відповідь складається з розрізнених фактів, що не дають цілісного уявлення про тему, наявні суттєві помилки.

1 бал – здобувач намагається відповісти, але відповідь не містить конкретних фактів, є несистемною та уривчастою.

0 балів – відсутність відповіді.

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО ЗАВДАННЯ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет: ННІ «Каразінська школа бізнесу»

Спеціальність 073 «Менеджмент», 076 «Підприємництво та торгівля»

ОПП: «Менеджмент», «Підприємництво», «Бізнес-адміністрування»

Семестр: I

Форма навчання: денна

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): бакалавр

Навчальна дисципліна: «Історія України: цивілізаційний вимір»

Екзаменаційне завдання № 3

1. Теорія фронтиру в контексті дослідження історії України (15 балів).
2. Поява капіталістичних відносин в Україні ранньомодерної доби (15 балів)
3. УПА: створення та діяльність (10 балів)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО ЕКЗАМЕНУ

Основна література

Бойко О. Д. Історія України: підручник. 7-ме вид., доп. Київ, 2018: Академія, 720 с. URL: <https://uahistory.co/book/boyko/>

Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. 408 с. URL: <https://surl.li/zsvmfb>

Плохій С.. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / Перек. з англ. Р. Клочка. Харків: КСД, 2016. 496 с. URL: <https://surl.li/catmxs>

Додаткова література

Аксьонова Н. В. Історико-етнографічний регіон Слобожанщина в історіографічних дослідженнях. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2015. Вип. 21. С. 99-104. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/245751f9-e71a-42f3-8867-bd1010d8302a>

Гуржій О. Україна в суспільно-політичних комбінаціях імперського уряду Росії (30–90-ті рр. XVIII ст.). Київ: Ін-т історії України НАН України, 2019. 205 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014773>

Домановська М. П. П. Гулак-Артемівський і Харківський університет. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2017. Вип. 25. URL: <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/10408>

Єремєєв П. В. Релігійні образи у наукових роботах Михайла Максимовича. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2022. Вип. 35. С. 51-66. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-35-0>

Попович М. В. Нарис історії культури України / 2-ге вид., допов. Київ : АртЕк, 2017. 730 с. URL: <http://litopys.org.ua/popovych/narys.htm>

Революція Гідності: методичні матеріали. Київ, 2015. 46 с. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015027>

Україна в контексті історичного розвитку Європи: підручник для студентів всіх спеціальностей / С. Ю. Боєва, В. Ю. Бузань та ін. Київ : Арт Економі, 2021. 304 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/41918>

Чорний Д. М. Образ Польщі та поляка в самосвідомості населення Сходу України (кінець XIX – початок XXI ст.). *Lituanistyka i wschodoznawstwo. Studia dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Pietkiewiczowi*. Poznan: UAM, 2020. S. 335-344.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Історія без міфів: популярний канал про минуле України та світу. URL: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv>

Локальна історія. URL: <https://www.youtube.com/@localhistoryUA>

Сергій Плохій. Лекції. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Js5CCja6HxE&list=PLe6NcH-LB5H00lhYSERmvSXeyglhw9fxZ>

Тімоті Снайдер. Становлення сучасної України. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLe6NcH-LB5H2zezHOM0ii9LGd4gaEA38A>

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воевідко Л. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Т. 2. № 25. С. 21–28.
2. Вжосек В. Історія–Культура–Метафора. Про історичне мислення / Переклад з польської: В. С. Саган, С. О. Серяков, В. В. Склокін; Наук. ред.: А. М. Киридон, С. С. Троян, В. В. Склокін. Київ: Ніка-Центр, 2012. – 296 с.
2. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69, Т. 2. С. 70–74.
3. Горохівський П. Вивчення курсу „Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі”: Методичні рекомендації для магістрантів денної та заочної форми навчання. Умань: ПП Жовтий О., 2013. 84 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/696/1/%D0%92%D0%B8%D0%B2%D1%87.%20%D0%9C%D0%92%D0%86%D0%94%D0%92%D0%A8.pdf>
4. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле / пер. з польськ. та англ. В.Склокіна ; наук. ред. В.Склокін, С.Троян. Київ: Ніка-Центр, 2012. 264 с.
5. Зякун А. І. Викладання національної історії у вищих навчальних закладах України: Формування нового змісту. *Сумська старовина*. 2019. № 54. С. 55–63.
6. Маринченко Г. Методика викладання історії у закладі вищої освіти : навчально-методичний посібник. Миколаїв: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 292 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057941.pdf>
7. Методичні вказівки до семінарських занять з історії України: для студентів усіх спец. / уклад.: І. В. Дворкін та ін.; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: НТУ «ХП», 2021. 48 с. URI: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/54541> .
8. Освітня платформа Центру міської історії. URI: <https://edu.lvivcenter.org/>

9. Степанков В. Проблеми формування методологічних засад концепту навчального курсу «Методика викладання історичних дисциплін у ЗВО» (з власного досвіду викладання). *Проблеми дидактики історії*. 2020. (11), С. 3–17.

10. Шалашна Н., Воронова Н. Основні напрямки інтегрування курсів історії України і української культури та всесвітньої історії у вищій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2022, №. 1 (101). С. 33–42.

11. Шаров С. В. Самостійна робота як умова формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *Сучасні тенденції розвитку української науки : матеріали Всеукр. наук. конф. (21–22 липня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький)*. Переяслав-Хмельницький, 2017. № 5. С. 35–38.

12. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. Київ: ВЦ "Академія", 2011. 224 с.

13. Яковенко Г. Методика навчання історії: навч.-метод. посіб. Харків : ХНАДУ, 2017. 324 с.

14. Fellman S., Rahikainen M. *Historical Knowledge: In Quest of Theory, Method and Evidence*. Cambridge Scholars Publishing, 2012. 210 p.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Єремєєв Павло Вікторович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Методичні рекомендації з організації семінарських занять
і самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня освітніх програм «Менеджмент»,
«Підприємництво» та «Бізнес-адміністрування»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 28.03.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,27. Обсяг 0,378 Кб. Зам. № 117/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна